

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.43+339.923:0,61.16С(477)

Володимир ДУДАР

ІНТЕГРАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто основні засади інтеграції аграрного сектору економіки України з Європейським Союзом у контексті функціонування зони вільної торгівлі, здійснено системний аналіз товарної структури позитивної динаміки українського експорту агропродовольчої продукції в країни ЄС після входження України у Світову організацію торгівлі. Визначено очікувані переваги і можливі ризики для аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Запропоновано перспективні шляхи збільшення обсягів виробництва та експорту агропродовольчої продукції, нарощування прибутків товаровиробників і зміцнення позицій українських агропродовольчих товарів на ринках країн ЄС.

Ключові слова: аграрний сектор, угода про асоціацію, агропродовольча продукція, зона вільної торгівлі, експорт, імпорт, товарообіг, тарифна квота, інтеграція.

JEL: Q18

Постановка проблеми. Перед аграрним сектором економіки України постали нові виклики, пов'язані з вибором і розбудовою ефективних інтеграційних напрямків за сучасних геополітичних умов, коли дедалі відчутнішими стають наслідки впливу глобалізації. Участь вітчизняного аграрного сектору у міжнародних інтеграційних формуваннях, який є експортно-орієнтованим і бюджетонаповнюючим для національної економіки, створює можливості для розширення зовнішньоекономічної діяльності, зростання товарообігу та підвищення рівня міжнародної співпраці.

Відповідно до рівня економічного розвитку, поетапної політичної інтеграції України у міжнародне економічне середовище та з метою захисту державних інтересів і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, залучення інвестицій, держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності. До основних регулятивних актів у сфері зовнішньоекономічної діяльності належать Закони України "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про митний тариф", "Про режим іноземного інвестування", "Про міжнародний комерційний арбітраж" та інші закони, постанови, укази.

Для України, яка вибрала європейський політичний вектор співпраці, в 2014 р. посилення щодо розвитку інтеграційних зусиль пов'язане з підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами – з іншого, що дає змогу забезпечити функціонування зони вільної торгівлі.

Зона вільної торгівлі з ЄС сприятиме збільшенню обсягів реалізації агропродовольчої продукції та надходженню валюти, зростанню ролі нашої держави в світі. Розвиток вільної торгівлі агропродовольчою продукцією України з ЄС стимулюватиме приплив іноземних інвесторів в аграрну галузь, створення нових робочих місць, швидке

впровадження європейських стандартів, формування транспортно-логістичної інфраструктури і зміцнення позицій українських сільгосптоваровиробників на внутрішньому та зовнішньому агропродовольчих ринках.

Аналіз останніх публікацій. Науковим основам дослідження проблеми розвитку аграрного сектору України в умовах світових інтеграційних процесів, пошуку ефективних моделей для реалізації євроінтеграційних перспектив, формування послідовної та цілеспрямованої політики аграрних реформ за сучасних геополітичних умов присвячені праці багатьох вчених-економістів. Найбільш відомими є праці О. М. Бородіної [1], В. І. Власова [8], П. І. Гайдуцького [4], В. І. Губенка [6], Т. О. Зінчук [11], С. М. Кваші [13], Л. І. Михайлової [14], М. І. Пугачова [18], О. Т. Осташко [16], Б. К. Супіханова [19], В. М. Трегобчука [10], Б. Й. Пасхавера [10], О. О. Єранкіна [9] та ін.

Проте існуючі розбіжності в окремих їх поглядах щодо перспектив інтеграційних процесів аграрного сектору економіки України з Європейським Союзом у контексті функціонування зони вільної торгівлі свідчать про складність й актуальність цих проблем і необхідність подальших наукових досліджень.

Мета статті – здійснити оцінку інтеграційних процесів аграрного сектору економіки України з Європейським Союзом, системний аналіз товарної структури динаміки українського експорту агропродовольчої продукції в країни ЄС, визначити переваги та ризики для аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, запропонувати перспективні шляхи збільшення обсягів виробництва і експорту агропродовольчої продукції, нарощування прибутків товаровиробників, зміцнення позицій вітчизняних агропродовольчих товарів на ринках країн – членів ЄС.

Виклад основного матеріалу. Аграрний сектор є найважливішою складовою економіки будь-якої країни, матеріальною основою її багатства. При цьому, незалежно від національної належності, рівня розвитку, форми власності, методів організації праці спостерігається тісний взаємозв'язок між розвитком аграрного сектору та світовими процесами глобалізації, яка характеризується невизначеністю і ризиками.

Засновник української школи глобалістів О. Г. Білоус вважає, що "...світовий досвід другої половини ХХ століття засвідчує, що ніякі специфічні умови, особливості національного розвитку, кризові стани і внутрішні трансформації не можуть ні відмінити, ні відкласти невловиму дію об'єктивних законів ринку. Країни, які виявляються неспроможними зайняти місце в експресі світової глобалізації, неминуче опиняться під його колесами. Таким є закон сучасного розвитку – закон глобалізації" [2, с. 10].

Конкретизуючи сутність глобалізації, можна зробити припущення, що процес економічної глобалізації йде повним ходом і становить якісно новий етап розвитку міжнародної економіки. В цьому контексті відомий вчений В. М. Геєць стверджує, що серед загальних трансформаційних процесів, які домінують у світі та впливають на процес перетворень в економіці України, є глобалізація, посилення взаємозалежності у світі та поглиблення інтеграційних процесів [5, с. 15].

Логічно з цього твердження випливає, що існує об'єктивний характер всесвітньої тенденції до економічної інтеграції та її зв'язку з глобалізацією. Ймовірним є і те, що формування й поглиблення інтеграційних процесів здійснюється під значним і відчутним впливом зовнішніх факторів глобального характеру. Тому поступовий перехідний курс аграрного сектору економіки України на шлях інтеграції з ЄС є своєрідною реакцією на виклики глобалізації. До таких викликів слід віднести: нерівномірність економічного розвитку; періодичні потрясіння у фінансовій системі; динаміку цін на основні види ресурсів для АПК та їх вплив на розвиток агропромислового виробництва тощо.

Дослідження показують, що рушійне значення інтеграції у процесі глобалізації проявляється при формуванні міжнародних інтеграційних угруповань, які функціонують у близькому до самозабезпечення та самодостатності режимі. Особливо наочним прикладом цього слугує ЄС, де режим єдиного ринку, спільні торгова і аграрна політики, спільні підходи до проведення регіональної політики, протекціонізм на користь місцевих товаровиробників створюють можливості для формування своєрідного виду глобалізації у Західній Європі [11, с. 47].

Нині економічний союз незалежних країн Європи є найвищою формою інтеграції у світі та найбільшим ринком. Країни – члени ЄС проводять активну торгівлю між собою, сприяючи поглибленню економічної інтеграції в середині економічного співтовариства. Підтвердженням цього є те, що понад 75% надходжень, або 295 млрд. 608 млн. євро, від обсягів торгівлі циркулює між ними, тоді як четверта частина торгівлі припадає на інші країни [13, с. 24].

Важливим перспективним сегментом сільськогосподарських товаровиробників України за товарною групою 01-24 УКТЗЕД є ринок ЄС. Впродовж 2008–2013 рр. на країни ЄС-27 припадало в середньому 30% від всього товарообігу агропродовольчої продукції України (рис. 1).

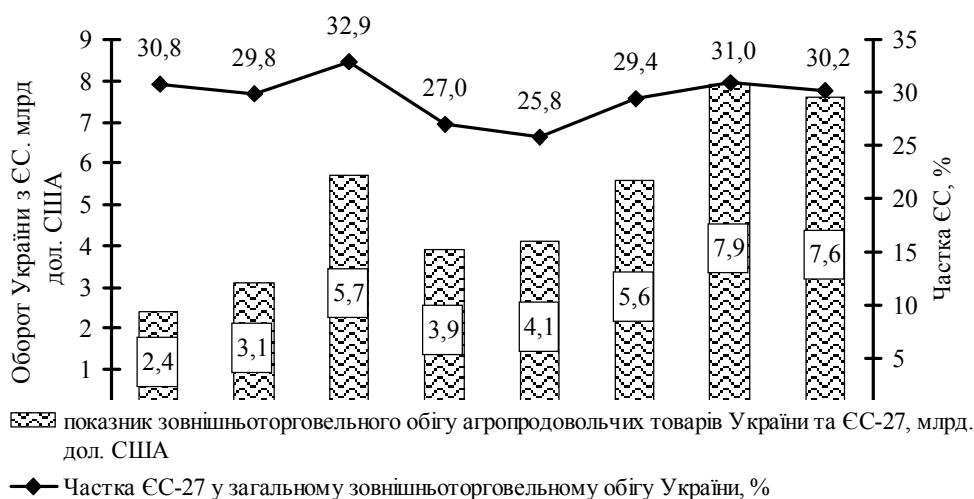

Рис. 1. Динаміка товарообороту агропродовольчої продукції України та країн ЄС-27, 2006–2013 рр.

Джерело. Розраховано на основі даних Державної служби статистики України [17].

Дослідження показують, що двосторонній зовнішньоторговельний обіг агропродовольчих товарів між ЄС та Україною суттєво зріс, починаючи із 2008 р., що зумовлено приєднанням нашої держави до СОТ. В останні роки агропродовольчі товари становлять понад чверть українського експорту до ЄС і близько 10% імпорту з ЄС. У 2013 р. показник зовнішньоторговельного обігу України з країнами ЄС становив 7,6 млрд. дол. США, в тому числі з України до ЄС експортовано аграрної продукції на суму 4,5 млрд. дол. США, що дорівнює 26,8% від всього українського експорту до ЄС, та імпортовано з ЄС агропродовольчих товарів на суму 3,1 млрд. дол. США, або 11,5% від усього європейського імпорту в Україну. Характерно, що торгове сальдо агропродовольчої продукції між Україною і ЄС, окрім 2010 р., є позитивним, що дає надії на економічно вигідні перспективи України при функціонуванні зони вільної торгівлі з ЄС.

В 2013 р. основними товарами українського експорту була сировинна продукція рослинництва (насіння зернових та олійних культур, нерафінована соняшникова та інші олії) (рис. 2). В структурі експорту частка насіння зернових та олійних культур становила 68,6%, нерафінованої соняшникової та інших олій – 11,0%. Решту займає група “Залишки і відходи харчової промисловості” (здебільшого шрот і макуха олійних культур).

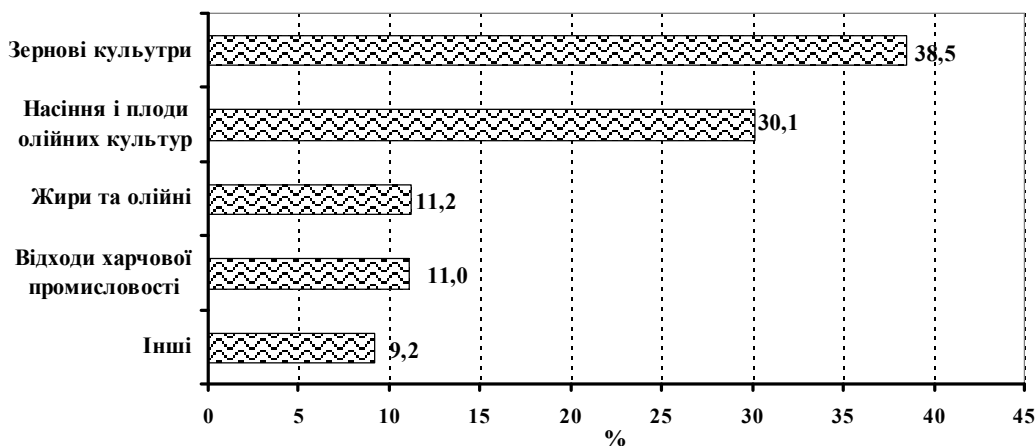

Рис. 2. Структура експорту агропродовольчої продукції з України в ЄС-27 у 2013 р.

Джерело. Побудовано за даними Державної служби статистики України [17].

Аналіз структури українського аграрного імпорту показує, що в ньому найбільша питома вага припадає на продукцію тваринництва, готові харчові продукти, алкогольні та безалкогольні напої, що надходять з країн ЄС (рис. 3).

Рис. 3. Структура імпорту агропродовольчої продукції в Україну з ЄС у 2013 р.

Джерело. Побудовано за даними Державної служби статистики України [17].

Сировинна орієнтація українського імпорту робить зовнішньоторговельні позиції України вразливими, оскільки попит на сировинні товари є непостійними і характеризується значною ціновою мінливістю.

Т. Зінчук вважає: “Нинішня ситуація переважання у вітчизняному секторі сільськогосподарської продукції рослинного та тваринного походження, а в імпорті – продукції переробних галузей аграрного сектору економіки є наслідком науково-технічної відсталості української аграрної індустрії, недостатнього розвитку наукомістких виробництв, повільного впровадження інвестиційно-інноваційних технологій при виробництві сільськогосподарської та готової харчової продукції, а також не сприяє поліпшенню зовнішньоторговельному клімату в нашій державі” [11, с. 98].

Динамічно зростаючий товарообіг агропродовольчої продукції України в 2009–2013 рр. характеризується нерівномірністю розподілу по країнах ЄС. У 2013 р. близько 70% всього товарообіг припало на шість країн: Іспанія, Польща, Нідерланди, Німеччина, Італія і Франція (табл. 1). Ці країни, займаючи лідируючі позиції як в імпорті, так і в експорті агропродовольчої продукції, за досліджуваний період збільшили загальний товарообіг з Україною. Зокрема, Італія в 3,3 разу, Іспанія – 2,1 разу, Франція і Німеччина – майже в 1,8 разу, Польща, Нідерланди – більше, ніж у 1,7 разу. Швидкими темпами зростає товарообіг агропродовольчих товарів України з Румунією, Португалією, Ірландією, відповідно від 6,2 до 4,4 разу.

Таблиця 1

Динаміка товарообороту агропродовольчої продукції України з країнами ЄС, млн. дол. США

Країни	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.				2013 р. у % до 2009 р.
					Експорт	Імпорт	Сума	Частка	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Польща	577	639	774	1066	528,7	461,3	990,0	13,1	171,6
Іспанія	495	319	890	1620	759,0	237,9	996,9	13,2	201,4
Нідерланди	546	455	749	763	690,2	246,5	936,7	12,4	171,5
Німеччина	481	519	665	731	222,5	626,4	848,9	11,2	176,5
Італія	251	375	602	937	598,4	230,0	828,4	11,0	330,0
Франція	438	460	453	617	498,1	286,6	784,7	10,4	179,1
Бельгія	212	208	170	322	231,5	83,9	315,4	4,2	148,8
Велико-британія	157	187	165	252	181,2	128,4	309,6	4,1	197,2
Угорщина	131	165	187	243	32,2	178,5	210,7	2,8	160,8
Португалія	53	97	183	330	223,7	7,7	231,4	3,1	436,6
Греція	57	73	90	183	77,5	62,7	140,2	1,9	246,0
Литва	84	99	123	114	108,3	35,6	143,9	1,9	171,3
Австрія	56	63	70	75	27,7	47,1	74,8	1,0	133,6
Латвія	63	59	54	59	41,6	19,6	61,2	0,8	97,1
Естонія	83	64	32	33	9,4	24,1	33,5	0,4	40,4
Швеція	56	64	69	66	1,9	45,9	47,8	0,6	85,3
Данія	40	53	64	86	47,6	63,7	111,3	1,5	278,2
Чехія	33	51	62	74	17,7	49,5	67,2	0,9	203,6
Румунія	13	35	71	100	28,1	81,9	110,0	1,5	846,1
Ірландія	22	26	43	96	106,8	38,3	145,1	1,9	659,5
Кіпр	17	14	30	27	18,6	24,2	42,8	0,6	251,8
Болгарія	20	23	36	39	12,6	33,3	45,9	0,6	229,5
Словаччина	15	13	36	25	9,0	22,0	31,0	0,4	206,7

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Фінляндія	10	12	16	15	1,6	14,4	16,0	0,2	160,0
Словенія	6	4	11	16	0,7	24,1	24,8	0,3	413,3
Мальта	0	0	0	0	1,1	0	1,1	0,0	–
Люксембург	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0	–
Хорватія	–	–	–	–	2,3	6,5	8,8	0,0	–
Всього	3916,0	4077,0	5645,0	7889,0	4478,0	3080,1	7558,1	100,0	–

Джерело. Побудовано на основі даних Державної служби статистики України [17].

Характерно, що в останні роки більше половини експортних поставок зернових з України припадає на Іспанію, понад 20% олійних культур і майже 25% олії поставляється до Нідерландів, близько 40% відходів харчової промисловості – до Польщі. ЄС поступово перетворюється на основний ринок збуту агропродовольчої продукції та посідає перше місце як джерело нашого імпорту.

Зважаючи на інтенсивність зовнішньоекономічної діяльності, ЄС у розширеному складі надає Україні перспективні можливості щодо використання масштабів виробництва, підвищення ефективності інвестиційного та інноваційного процесів в агропромисловому виробництві, а також дає змогу їй одержати додаткові шанси у розвитку сільських територій і конкурентній боротьбі. Зокрема, в главі 17 “Сільське господарство та розвиток сільських територій” Угоди про асоціацію між Україною та ЄС розглядають питання щодо співробітництва з метою розвитку сільського господарства і сільських територій. Співпраця має сприяти заохоченню сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, але з урахуванням захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема через поширення методів органічного виробництва; підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, ефективності ринків, умов для інвестування; заохочення політики якості сільськогосподарської продукції та ін. [20, с. 203].

В результаті створення зони вільної торгівлі розпочнеться процес зближення економік України та країн – членів ЄС і послідовне вибудовування правил торгівлі на основі ухвалених у ЄС процедур торгівлі та технічних регламентів. Сторони створюють одна одній режим найбільшого сприяння в торгівлі у визначених секторах економіки, товарних групах і тарифних квотах, за якими й відбувається скасування та зменшення мит. Так, для агропродовольчої продукції ЄС відразу скасовує більшість ввізних мит (83,1 тарифних ліній), встановлює перехідні періоди тривалістю 37 років на 2% тарифних ліній при водночас широкому застосуванні безлімітних тарифних квот (14,9% товарів). Україна водночас скорочуватиме тарифи більш поступово, спочатку 35,2% тарифних ліній при збереженні нульових ставок ввізних мит на окремі агропродовольчі товари, але застосовуватиме тарифні квоти лише до кількох товарних груп. Зокрема, квота на цукор становитиме спочатку 20 тис. т, через п’ять років – 40 тис. т; на свинину – 20 тис. т; на м’ясо птиці – спочатку 18 тис. т, а через п’ять років – 20 тис. т (табл. 2).

В межах тарифних квот Україні дозволено експортувати в країни ЄС 1,6 млн. т/рік зернових у перший рік зі збільшенням цього обсягу до 2 млн. т/рік через п’ять років (у тому числі пшениці – від 950 тис. до 1 млн. т/рік, кукурудзи – від 250 до 350 тис. т/рік, ячменю – від 400 до 650 тис. т/рік, вівса – 4 тис. т/рік), насіння соняшнику – 100 тис. т/рік, м’ясо (яловичина – 12 тис. т/рік, свинина – 40 тис. т/рік, птиця – від 36 до 40 тис. т/рік), молоко та вершки – від 8 до 10 тис. т/рік, сухе знежирене молоко – від 1,5 до 5

тис. т/рік, вершкове масло – від 1,5 до 3 тис. т/рік, яйця – 3 тис. т/рік, мед – від 2 до 6 тис. т/рік, цукор – 20 тис. т/рік, цукрові сиропи – від 10 до 20 тис. т/рік, часник – 500 т/рік, гриби – 1 тис. т/рік, оброблені томати – 10 тис. т/рік, яблучний сік – від 10 до 20 тис. т/рік, виноградний сік – від 10 до 20 тис. т/рік.

Таблиця 2

Тарифні квоти на агропродовольчу продукцію, які надані Україні в рамках зони вільної торгівлі з ЄС

Назва товарної лінії, на яку надається квота з боку ЄС	Розмір квоти
Зернові культури	1,6 млн. т/рік з подальшим збільшення протягом наступних 5 років до 2 млн. т/рік
в тому числі	
пшениця	Від 950 тис. т/рік до 1 млн. т/рік
кукурудза	Від 250 до 350 тис. т/рік
ячмінь	Від 400 до 650 тис. т/рік
овес	4 тис. т/рік
Насіння соняшнику	100 тис. т/рік
Цукор	20 тис. т/рік (на взаємній основі)
Цукрові сиропи	Від 10 тис. до 20 тис. т/рік
Часник	500 т/рік
Гриби	500 + 500 т/рік (свіжі)
Яблучний сік	10 до 20 тис. т/рік
Томати, оброблені	10 тис. т/рік
Виноградний сік	Від 10 тис. до 20 тис. т/рік (чиста вага)
Яловичина	12 тис. т/рік
Баранина	1500 т/рік з подальшим збільшенням протягом наступних 5 років до рівня 2250 т/рік
Свинина	40 тис. т/рік
М'ясо птиці	Від 36 тис. до 40 тис. т/рік
Молоко, вершки та йогурт	8000 т/рік з подальшим збільшенням протягом наступних 5 років до рівня 10 тис. т/рік
Сухе знежирене молоко	1500 т/рік з подальшим збільшенням протягом наступних 5 років до рівня 5000 т/рік
Вершкове масло та молочні пасти	1500 т/рік з подальшим збільшенням протягом наступних 5 років до рівня 3000 т/рік
Сири всіх видів	2000 т/рік
Яйця та альбуміни	1500 т/рік з подальшим збільшенням протягом наступних 5 років до рівня 3000 + 3000 т/рік (чиста вага)
Мед	5000 т/рік з подальшим збільшенням протягом наступних 5 років до рівня 6000 т/рік

Джерело. За даними [20].

Позитивні очікування від зони вільної торгівлі між Україною та ЄС мають вагоме значення для вітчизняного аграрного сектору, оскільки поряд з існуючими і такими, що динамічно розвиваються торговельними відносинами в аграрній сфері, сторони вирішили надати одна одній певні преференції у торгівлі. За оцінками вчених НААН України, загальна вартість українського експорту квотної агропродовольчої продукції до ЄС може становити майже 1,5 млрд. дол. США за умови повного використання тарифних квот (табл. 3) [18, с. 21].

Розрахунки вартості українського експорту за квотними агропродовольчими товарами до Європейського Союзу, млн. дол. США

Види продукції	1-й рік дії Угоди	5-й рік дії Угоди
Рослинницька продукція	704,2	762,2
Тваринницька продукція	460,5	559,4
Продукція переробної промисловості	260,2	362,9
Агропродовольча продукція – всього	1424,9	1684,5
в т. ч. без свинини, яловичини та етанолу	896,2	1086,6
в т. ч. без свинини і яловичини	921,8	1181,4

Джерело. За розрахунками НААН України [18, с. 21].

З наведених вище даних видно, що річний приріст позаквотованого і квотованого українського експорту в перший рік дії угоди може привести до зростання обсягів торгівлі не менше, як на 38,6%, а у наступні роки цей приріст становитиме у середньому 6,1–7,8%. Водночас не виключені і ризики для товаровиробників нашого аграрного сектору, адже не лише ЄС, а й Україна знижує торговельні бар'єри. Тому при збільшенні імпорту вітчизняні виробники можуть втратити частину внутрішнього агропродовольчого ринку. Значні труднощі можуть також виникнути через технічні бар'єри у торгівлі, пов'язані з потребою в гармонізації вітчизняних стандартів з європейськими та належного розвитку транспортно-логістичної інфраструктури ринку для вивезення вітчизняної агропродовольчої продукції на ринки країн ЄС.

Для аграрного сектору України на шляху до подальшої євроінтеграції першочергова проблема – це забезпечення та гарантування стандартів якості агропродовольчої продукції. Впровадження європейських стандартів вимагає удосконалення існуючих сільськогосподарських практик, що водночас потребує матеріальних та фінансових витрат. В іншому разі значна частина вітчизняної сільськогосподарської продукції через низьку її якість та незадовільний рівень безпечності буде неконкурентоспроможною не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому ринках.

Висновки. Таким чином, з дослідження основних засад інтеграції аграрного сектору економіки України з Європейським Союзом у контексті формування зони вільної торгівлі випливає, що у зв'язку із реалізацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами створюються сприятливі умови для сільськогосподарських товаровиробників щодо забезпечення синергетичного ефекту для всієї економіки країни. Процеси подальшої євроінтеграції відкривають перед українськими виробниками нові перспективи, оскільки вітчизняна агропродовольча продукція має усі можливості і передумови зайняти значну частину не тільки європейського, а й світового ринків. Створення зони вільної торгівлі з ЄС сприятиме нарощуванню асортименту агропродовольчої продукції та підвищенню конкуренції як за її ціною, так і за якістю. Проте при цьому стандарти повинні забезпечувати високу якість як імпорту, так і продукції, виробленої українськими виробниками. Крім цього, поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі є одним з перших етапів міжнародної економічної інтеграції, що зменшує ризики іноземних інвесторів і сприяє залученню їхніх інвестицій у сільське господарство та переробну галузь, що буде предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : моногр. / авт. кол. : М. Бетлій [та ін.] ; за ред. О. М. Бородіної. – Ужгород : ІВА, 2006. – 496 с.
2. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України / О. Г. Білорус. – Броди : Просвіта, 2001. – 301 с.
3. Гайдуцький П. І. Україна і ЄС: проблеми інтеграції / П. І. Гайдуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integraciyi-.html>.
4. Гайдуцький П. І. Україна і Митний Союз: проблеми інтеграції / П. І. Гайдуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/columnists/ukrayina-i-mitniy-soyuz-problemi-integraciyi-119273_.html.
5. Геєць В. М. Ринкова трансформація в Україні: здобутки, труднощі, уроки / Україна і світове господарство на межі тисячоліть : навч. посіб. / В. М. Геєць, А. С. Філіпенко, В. С. Будкін [та ін.]. – К. : Либідь, 2002. – С. 14–29.
6. Губенко В. І. Механізм зростання конкурентоспроможності товарів АПК на світовому ринку / В. І. Губенко // Агроінком. – 2003. – № 1–2. – С. 58–62.
7. Експорт української сільгосппродукції до ЄС зріс на 16%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/eksport-ukrayinskoji-silgospprodukciji-do-ies-zris-na-16>.
8. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції / Кваша С. М., Власов В. І., Кривенко Н. В. [та ін.] ; за ред. С. М. Кваші. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 80 с.
9. Єранкін О. О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації : моногр. / О. О. Єранкін. – К. : КНЕУ, 2009. – 419 с.
10. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому та зовнішньому ринках : наук. доп. / за ред. акад. УААН В. М. Трегобчука, чл.-кор. УААН Б. Й. Пасхавера. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 260 с.
11. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки : моногр. / Т. О. Зінчук. – Житомир : ДВНЗ “Держ. агроєкологічний ун-т”, 2008. – 384 с.
12. Кваша С. М. Доповідь на Загальних зборах Відділення аграрної економіки та продовольства НААН України “Про наукове забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі в умовах нових пріоритетів міжнародної інтеграції”. (ННЦ ІАЕ). – К., 2013.
13. Кваша С. М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу / С. М. Кваша, К. С. Кваша. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 40 с.
14. Михайлова Л. І. Стратегічні напрями зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі України у контексті реалізації інтеграційних прагнень / Л. І. Михайлова Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : зб. матеріалів Всеукр. конгресу вчен. Економістів-аграрників. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – С. 281–286.
15. Осташко Т. О. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленівова ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 208 с.
16. Осташко Т. О. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах світових інтеграційних процесів / Т. О. Осташко // Збірник матеріалів

- Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 16–17 жовт. 2012 р. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – С. 228–232.
17. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектору у зв'язку з підписанням України економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / Пугачов М. І., Власов В. І., Духницький Б. В. [та ін.] ; за ред. М. І. Пугачова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 44 с.
19. Супіханов Б. К. Розвиток ринків аграрної продукції : моногр. / Б. К. Супіханов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 538 с.
20. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sta-sumy.gov.ua/data/material/000/072/115110/Uгода_pro_asots_ats_yu.pdf.

References

1. Betlii M. (2006). *Ahrarnyi sektor Ukrainy na shliakhu do yevrointehratsii* [The agricultural sector of Ukraine towards European integration]. O. M. Borodina (Ed.). Uzhgorod: IVA, 2006 [in Ukrainian].
2. Bilorus O. H. (2001). *Hlobalizatsiia i natsionalna stratehiia Ukrainy* [Globalization and National Strategy of Ukraine]. Brody: Prosvita [in Ukrainian].
3. Haidutskyi P. I. *Ukraina i YES: problemy intehratsii* [Ukraine and the EU: integration problems]. (n.d.). *gazeta.dt.ua*. Retrieved from http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integraciyi-_.html [in Ukrainian].
4. Haidutskyi P. I. *Ukraina i Mytnyi Soiuz: problemy intehratsii* [Ukraine and the Customs Union: problems of integration]. (n.d.). *dt.ua*. Retrieved from [://dt.ua/columnists/ukrayina-i-mitnyi-soyuz-problemi-integraciyi-119273_.html](http://dt.ua/columnists/ukrayina-i-mitnyi-soyuz-problemi-integraciyi-119273_.html) [in Ukrainian].
5. Heiets V. M., Filipenko A. S., Budkin V.S. (2002). *Rynkova transformatsiia v Ukraini: zdobutky, trudnoshchi, uroky/Ukraina i svitove hospodarstvo na mezhi tysiacholit* [The market transformation in Ukraine: achievements, challenges, lessons Ukraine and the world economy at the turn of the millennium]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Hubenko V.I. (2003). *Mekhanizm zrostannia konkurentnospromozhnosi tovariv APK na svitovomu rynku* [Movement of AIC goods increased competitiveness in the global market]. *Ahroinkom*, 1-2, 58–62 [in Ukrainian].
7. *Eksport ukrainskoi silhospproduktsii do YES zris na 16%* [Export of Ukrainian agricultural products to the EU increased by 16%]. (n.d.). *agroconf.org*. Retrieved from <http://agroconf.org/content/eksport-ukrayinskoyi-silgospproduktsiyi-do-ies-zris-na-16> [in Ukrainian].
8. Kvasha S. M., Vlasov V. I., Kryvenko N. V. et al. (2013). *Eksport ta import produktsii ahrarnoho sektoru Ukrainy: stan ta tendentsii* [Exports and imports of agricultural sector of Ukraine: status and trends]. S.M. Kvasha (Ed.). Kyiv: NNTS ІАЕ [in Ukrainian].
9. Yerankin O. O. (2009). *Marketynh v APK Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Marketing in AIC of Ukraine under globalization]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
10. Trehobchuk V.M, Paskhaver B.Y. (Eds.). (2007). *Zabezpechennia konkurentnospromozhnosti ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy na vnutrishnomu ta zovnishnomu rynkakh* [Ensuring the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine at national and foreign markets]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia [in Ukrainian].

11. Zinchuk T. O. (2008). *Yevropeiska intehtratsiia: problemy adaptatsii aharnoho sektora ekonomiky [European Integration: the problem of adaptation of the agricultural sector]*. Zhytomyr: DVNZ "Derzhavnyi ahroekolohichniy universytet" [in Ukrainian].
12. Kvasha S. M. (2013). *Dopovid na Zahalnykh zborakh Viddilennia aharnoi ekonomiky ta prodovolstva NAAN Ukrainy "Pro naukove zabezpechennia rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti v aharnomu sektori v umovakh novykh prioritetiv mizhnarodnoi intehtratsii" [Report to the General Meeting of the Department of Agricultural Economics and Food of NAAS of Ukraine "On the scientific support of foreign economic activity development in the agricultural sector in terms of new priorities of international integration"]*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Kvasha S. M. (2013). *Stan ta tendentsii rozvytku silskoho hospodarstva krainchleniv Yevropeiskoho Soiuzu [Status and trends of development of agricultural countries of the European Union]*. Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
14. Mykhailova L. I. (2013). *Stratehichni napriamy zovnishnoekonomichnoi diialnosti v aharnomu sektori Ukrainy u konteksti realizatsii intehtratsiinykh prahnen [Strategic directions of foreign economic activity in the agricultural sector of Ukraine in the context of integration aspirations]. Stratehiia rozvytku aharnoho sektora ekonomiky na period do 2020 roku – Strategy of the agricultural sector development for the period until 2020.* (pp. 281–286). Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
15. Ostashko T. O., Voloshchenko L.Y., Lienivova H.V. (2009). *Vnutrishnii ahroprodovolchyi rynek Ukrainy v umovakh SOT [Internal agri-food market of Ukraine in the WTO]*. Kyiv [in Ukrainian].
16. Ostashko T. O. (2012). *Rozvytok aharnoho sektora ekonomiky Ukrainy v umovakh svitovykh intehtratsiinykh protsesiv [The development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of world integration processes]. Zbirnyk materialiv Vseukrainskoho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahramnykiv, 16-17 zhovtnia 2012 roku – Collection of Materials of All-Ukrainian Congress of agricultural economists scientists 16-17 October 2012.* (pp. 228–232). Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
17. *Ofitsiinyi veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]*. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Puhachov M.I., Vlasov V.I., Dukhnytskyi B.V., et al. (2014). *Perspektyvy rozvytku vitchyznianoho aharnoho sektora u zviazku z pidpysanniam Ukrainy ekonomichnoi chastyny Uhody pro asotsiatsiiu z Yevropeiskym Soiuzom [The prospects of the domestic agricultural sector development due to the signing of Ukraine the economic part of Association Agreement with the European Union]*. Puhachov M.I. (Ed.). Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
19. Supikhanov B. K. (2009). *Rozvytok ryнкiv aharnoi produktsii [The development of agricultural markets]*. Kyiv: NNTS IAE [in Ukrainian].
20. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, z inshoi storony [The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, on the other hand]*. (n.d.). *sta-sumy.gov.ua*. Retrieved from http://sta-sumy.gov.ua/data/material/000/072/115110/Ugoda_pro_asots_ats_yu.pdf [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 20 березня 2015 р.